

Az aknamentesítés problémái Horvátországban

*Dr. Padányi József mk. alezredes
Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
tudományos főmunkatárs*

A délszláv-válság egyik súlyos öröksége az a 7 000 000 akna amely a mai napig veszélyezteti a térség lakosságát. A háború folyamán valamennyi harcoló fél és a lakosság egyes csoportjai is szabadon és nagy mennyiségben alkalmazták ezt az eszközt. Elsősorban a védőállások előtt telepítették, de találhatóak elhagyott épületeknél, tárgyak mellett és földutakon is.

Az ENSZ Akna Központjának becslése szerint 1 000 felkészített szakembernek mintegy 33 évrre volna szüksége a terület teljes mentesítéséhez. Tovább nehezíti a helyzetet az, hogy a jelenlegi mentesítő eszközök és módszerek 20 évvel vannak elmaradva az aknák fejlettsége mögött. A helyzet súlyosságát mutatja, hogy Bosnia-Hercegovinában másfél év alatt több mint 700 ember halt meg az aknák miatt. Horvátországban 300 000 000 dollárra teszik a veszélyeztetés miatt elmaradt bevételt a turizmus és a mezőgazdasági termelés területén. Mindenkinek érdeke tehát a helyzet mielőbbi rendezése, ennek ellenére nagyon lassan körvonalazódik a megoldás. A következőkben a Horvát Köztársaság erőfeszítéseit szeretném bemutatni, nem hallgatva el a súlyos ellentmondásokat sem.

A honvédő háború során az országban mintegy 3 000 000 aknát telepítettek a szembenálló felek. Ezeken túl számolnunk kell a kilőtt 1 000 000 tüzérségi lövedékkel is, melynek közel 15%-a nem robbant fel. A becslések a szövetségi hadsereg horvátországi raktáraiban tárolt akna és lőszer készletei alapján készültek. Az aknásított vagy szennyezett területek 13 000 km²-t jelentenek szerte az országban.

Horvátországban az aknamentesítés folyamata már a háború alatt megkezdődött. Az újonnan szervezett Horvát Hadsereg műszaki csapatai, a Belügyminisztérium különleges rendőri egységei és a polgári védelem erői - a hadműveletekkel párhuzamosan - végezték a mentesítést. Az 1991-1996 közötti időben mentesített fontosabb objektumok a következők:

- repülőterek (Zágráb, Pula, Zemunik, Cilipi),
- szigetek (Elaphita, Lastovo, Vis),
- Peruca-i vízierőmű,
- Dubrovnik, Konavli és környéke,
- vasútvonalak (Novska - Nova Gradiska, Ostarije - Drnis),
- Novska - Nova Gradiska autópálya.

A születőben lévő védelmi erők - a rendelkezésükre álló nagyon szerény felderítő és mentesítő eszközökkel - csak a legfontosabb objektumok és területek mentesítését tudták végrehajtani.

Az ország teljes területének mentesítésére az első elképzelések 1992-ben fogalmazódtak meg. A Horvát Védelmi Minisztériumban elkészített terveket azonban nem követték tettek. 1995-ig kellett várni arra, hogy a Nemzetbiztonsági Tanács érdemben foglalkozzon a „Horvát Köztársaság aknamentesítésének terve” címet viselő tanulmánnyal és döntsön a törvényi szabályozás és a gyakorlati kivitelezés kérdéseiben. Az egyik elgondolás szerint, a háború után leszerelt katonai és belügyi szakértőkből létrehozott polgári aknamentesítő cég végezte volna a munka dandárját. A másik út képviselői szerint a hadsereg különlegesen felkészített erői is elegendőek a mentesítés végrehajtásához.

Utóbbi változat mellett a következő érveket sorakoztatták fel:

- 1) azonnal és szervezeten igénybe vehető erő, amely rendelkezik kellő gyakorlattal és felszereléssel,
- 2) az aknamezők 50%-át a horvát hadsereg telepítette és az ellenséges aknamezőkről is ők rendelkeztek adatokkal,
- 3) a hadsereg rendelkezett azokkal a műszaki gépekkel, amelyek segítségével a mentesítés után azonnal megkezdheték a helyreállítást, a romok eltakarítását, az épületek újjáépítését,
- 4) piaci alapról nézve egy katona munkája mindig olcsóbb és a szervezet is gyorsabb, mert átfogja a teljes folyamatot a felderítéstől a rekultivációig.

A hadsereg igénybevételével szemben is komoly érvek szóltak:

- 1) a feladatban érintett katonák motiválása nehéz, mert bérük messze elmarad a civil vállalkozókéétól,
- 2) a biztosítók erre a feladatra nem kötnek biztosítást, így a katonák ösztönzése megint csak nehéz,
- 3) a harcoló csapatok műszaki alegységeit nem lehet elvonni az alapvető feladatuktól, mert meggyengül a védelmi rendszer,
- 4) a haderő bevonását a nemzetközi szervezetek nem dotálnák félve, hogy a pénz más célokra megy el.

A horvát kormány hosszas huzavona után kompromisszumos megoldás mellett döntött. Az aknamentesítési feladatokra létrehozott egy civil szervezetet, amely szigorú állami felügyelet alatt áll. 1996 elején a parlament elfogadta az Aknamentesítési Törvényt és ennek végrehajtási utasításait, majd megalakították a „MUNGOS” céget. Pillanatnyilag Horvátországban ez az egyetlen, hivatalosan is aknamentesítéssel foglalkozó civil cég. Szervezetileg a Belügyminisztériumhoz tartozik, feladatait a Rekonstrukciós és Fejlesztési Minisztérium szabja meg.

A céget az állami költségvetésből finanszírozzák, 1996-ban ez az összeg 260 munkás alkalmazását tette lehetővé.

1996-ban a Dunamenti Régió békés reintegrációja után elemi erővel jelentkezett az igény a terület azonnali aknamentesítésére. Ebben az időben csak a hadsereg rendelkezett megfelelő erőkkel és eszközökkel, így ők kezdték meg a feladatot. Noha ez ellenkezett az Aknamentesítési Törvénnyel a Kormány vállalta a döntést, hiszen az idő sürgetett. Áthidaló megoldásként a hadsereg használta a MUNGOS cég nevét és logóját, míg a munkák összehangolására létrehoztak egy Aknamentesítő Központot. Mintegy 700 katona áldozatos munkájával sikerült a mentesítés javát elvégezni, mintegy 150 000 000 kuna értékben. A mentesítést végzők munkáját, logisztika biztosítását további százak végezték. A legfontosabb területek és irányok a következők voltak: Lipovac - Apsevci - Podgrade - Donje Novo Selo - Nijemci - Cerić - Antunovac - Bilje - Kopacevo, az Udvar felé vezető irány, valamint sok kilométernyi út és vasút.

Az első ütemben csak a lakóterületek közvetlen környéke lett mentesítve, a termőterületek egy része nem.

Melyek voltak azok a problémák amelyekkel szembe kellett nézniük?

- hiányzott az ország mentesítésére vonatkozó átfogó elképzelés,
- a mentesítés megszervezése, az erők és eszközök elosztása decentralizáltan történt,
- a törvényi szabályozás részleges hiánya,
- hiányzott a központi szakmai irányítás (felügyelet, ellenőrzés, értékelés),
- nem készült egységes adatbázis a megtisztított és aknás területekről,
- nem volt elegendő a mentesítésre elkülönített költségvetési pénz,
- az ENSZ Akna Központ segítségének elutasítása, az együttműködési hajlandóság teljes hiánya.

Felismerve a hiányosságokat a horvát kormány határozott intézkedéseket fogantatosított. Létrehozták az Aknamentesítési Ügyek Bizottságát, 1998-ban elfogadták a szükséges törvény módosításokat és megszervezték a Horvát Aknamentesítési Központot. A MUNGOS cég kikerült a Belügyminisztérium felügyelete alól és piaci alapokra helyezték a mentesítésben való részvételt. Ennek hatására 15 civil cég kapcsolódhatott be a munkába, ami mind mennyiségileg mind minőségileg változást hozott.

Az anyagi háttér is átalakult. A Világbank kölcsön formájában támogatja a mentesítési munkát, míg az állami költségvetésben jelentős összeget különítettek el erre a célra. Meghatározták azt is, hogy a helyreállítási és más beruházási munkák pénzügyi tervében „előkészítő munkák „ címen tervezni kell a mentesítés esetlegesen felmerülő költségeit. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy kiszélesítették az aknamentesítés finanszírozásában résztvevő szervezetek körét.

A feladatok szakmai irányítását, a mentesítésben érdekelt civil és állami cégek munkájának összehangolását az Aknamentesítési Központ végzi. Sajnos a Központ eddig többet foglalkozott saját szervezeti kereteinek kialakításával mint a mentesítés szervezésével.

A határozott intézkedések ellenére az ország szennyezett területének mindössze 10%-a lett mentesítve az elmúlt 7 évben. Jelenleg összesen 250 szakember foglalkozik mentesítéssel, ami messze nem elegendő létszám.

Nem szabad tehát csodálkoznunk azon, hogy újra és újra felmerül a hadsereg erői bevonásának igénye. Ahhoz azonban, hogy a katonák újólag bekapcsolódjanak a munkába, meg kell teremteni a megfelelő jogi háttérrel és szakmai feltételeket. Ennek megfelelően:

- biztosítani kell a kor színvonalának megfelelő eszközöket,
- rendezni kell a feladatban résztvevő katonák jogállását, fizetését, balesetbiztosítását és egyéb járandóságait,

Az így előkészített szabályozás lehetővé tenné félezer jól felkészített katona bevonását a mentesítésbe és meg lehetne kezdeni az eddig másodlagosan kezelt katonai objektumok mentesítését is. Megszüntethető lenne az az állapot is, hogy ugyanazért a munkáért a katona harmadannyi fizetést kap mint a civil szakember.

A horvát hadseregben a szakértők megkezdték a felszerelésre, módszerekre és felkészítésre vonatkozó szabályok kidolgozását. Ehhez megfelelő alapokat biztosítanak az eddig összegyűlt tapasztalatok és a „Humanitárius Aknamentesítési Műveletek Nemzetközi Szabályai”-ban rögzített elvek. A továbbiakban ezek a szabályok jelentik azt a minimális feltételt, amely alapvetően szükséges lesz a mentesítésben való részvételhez.

Az aknamentesítés problémáival még hosszú ideig együtt kell élnie Horvátország lakosainak. A Kormány és a hadsereg erőfeszítései mellett nem elhanyagolható tényező a mentesítés munkájában a civil vállalatok szerepe sem.